ORA DE LECTURĂ

HORIA ARAMĂ

Îmbătrînesc, îşi spuse rătăcitorul stelar.

După ani lungi de zboruri nesfîrşite, platoşa de oţel a exploratorului începea să prezinte fisuri?

Să nu exagerăm. Educaţia specifică şi antrenamentul specializat, experienţa şi obişnuinţele formate din copilărie îşi dovedeau încă eficacitatea. Uneori însă, rar, însinguratul simţea umbra unei apăsări. Nu că ar fi dorit altceva decît veşnica evoluţie printre aştri la care era condamnat. Sau că l-ar fi încercat nevoia de „a simţi pămîntul sub picioare". Crescut pe o staţiune spaţială, nu gustase prea des această senzaţie şi niciodată pe Terra. Nu-i ducea dorul. Să schimbe o vorbă cu cineva? Nimic mai simplu, deşi nu era un comunicativ, căci sistemele de la bord cuprindeau mai multe genuri de „prieteni electronici", avînd chiar şi o fizionomie aptă să exprime, după caz, o stare de spirit sau alta. O conversaţie cu oricare dintre aceştia nu avea nimic „mecanic", nimic „programat" în sensul primitiv al cuvîntului, ci putea fi antrenantă, incitantă chiar în gradul cel mai înalt. Dar prizonierul voluntar al elegantei colivii construite din materiale mai scumpe decît aurul nu mai simţea nici o atracţie pentru prietenii săi docili. Ar fi acceptat o trecătoare schimbare de atmosferă, o evadare, una comodă, fără aventuri, fără alerta continuă pe care o presupune orice contact cu o lume nouă sau chiar cu o colonie terestră, fără disciplina regulamentelor inoculată în fiecare celulă a sa. Mai puţin decît orice l-ar fi atras o femeie, entitate prin excelentă dezordonatoare, plină de neaşteptat, incontrolabilă, ilogică şi stresantă, cum fusese făcut să le considere pe reprezentantele celuilalt sex. Omul se descoperea mai degrabă aplecat spre o reverie de tip vechi, tentat de un joc al imaginaţiei în acelaşi timp atrăgător şi calm, ferit de şocuri ca şi de plata dulcegărie contemplativă care constituiau extremele vastei sale rezerve de microcasete holo.

Şi deodată înţelese: dorea o carte! Ei da, rătăcitorii stelari făceau parte din acea elită a elitelor care avea putinţa să posede şi să consulte cărţi. Această posibilitate devenea realistă prin faptul că aceşti atoatecunoscători ştiau să citească în sensul vechi al cuvîntului: nu se mulţumeau să stăpînească semnificaţiile simbolurilor care le permiteau să înţeleagă, fie şi

parţial, precum şi să conducă aparatura de bord, nu se opreau la comanda şi instrucţiunile verbale, nici la învăţământul audio vizual, ci ştiau să parcurgă un text tradiţional, scris în bunul alfabet de odinioară şi să-şi reconstituie în minte, conform educaţiei şi experienţei lor, expresia plastică a celor citite.

O carte? Nimic mai simplu. La bordul navei dispunea de cîteva zeci. Nu le prea frecventase. Un ascuţit spirit de economie îl ferise să-şi epuizeze mijloacele spirituale înainte de vreme. Erau bunuri de nerefăcut şi de neînlocuit de vreme ce Pământul, pierdut pe vecie pentru el, era mai degrabă o noţiune abstractă, un principiu în virtutea căruia îşi desfăşura misiunea.

Deschise caseta metalică în care nu mai umblase de ani şi trase din raftul climatizat un volum, nu fără un subţire deliciu al degetelor, aproape uitat. Clădi o piramidă de perne gonflabile catifelate pe una din canapele şi, reducînd lumina încăperii, se lungi sub mîngîierea unei lămpi de căpătîi.

Coperta, în stilul veacului al XVIII-lea, era brăzdată de complicate decoraţii aurite, dar nu cuprindea nici un titlu. Deschise cartea şi se opri cu ochii pe albul poros, de culoarea fildeşului, al materiei care imita la perfecţie hîrtia de odinioară. Această culoare ocupa fila întreagă, dar aceasta nu-l nelinişti pe rătăcitorul cosmic. Nu deschidea pentru prima oară o carte. Ştia că pentru ca primele rînduri să apară era nevoie de un scurt răstimp de studiu reciproc. Peste cîteva clipe doar, pe suprafaţa paginii se insinuară, cu o monotonie familiară, şiruri albăstrui de rînduri culese cu o literă fină, subţire. Peste un moment albastrul textului era destul de puternic pentru a putea fi parcurs. Bucata debuta sprinten, senin, cu o frumoasă descriere de natură terestră, lipsită de nostalgie, dar nu şi de pitoresc, de culoare. Se lega o intrigă amuzantă, două caractere imature se tatonau încercînd o înţelegere, poate o comunicare, pe care însă le bruiau sfiala şi lipsa experienţei. Nu lipseau micile situaţii false, încurcăturile, ciuda celui surprins în flagrant delict de curiozitate, uimirea exagerată a celuilalt, care nu putea crede că a stîrnit interesul cuiva. Primele paragrafe respirau un umor cristalin, care nu risipea întru totul aerul sentimental. Zburătorul întoarse cîteva pagini. Gheaţa dintre personaje fusese spartă, mai domnea o uşoară stinghereală, dar comunicarea se făcea incomparabil mai bine.

Rătăcitorul încruntă din sprîncene. În mod cert, intriga nu-l interesa. Vaga lui apatie nu se putea disipa printr-o lectură edulcorată. Nu-şi definise limpede aceste gînduri, că textul albastru dispărea din pagini, înlocuit pe măsură ce se stingea de un altul, verde, imprimat cu o literă plină, energică. A doua istorisire care i se propunea era impregnată de zăduful

apăsător al unei jungle neumblate, prin care străbătea un personaj puternic, încercat, însă nu insensibil în faţa misterului şi a primejdiilor deocamdată ascunse ale pădurii tropicale. De după trunchiurile înfăşurate în lungi zdrenţe de mucegaiuri, din coroanele arborilor prin al căror întuneric privirea nu pătrundea, de prin scorburi, din ochiurile de mlaştină, din aerul zumzăitor pîndeau animale rare, insecte primejdioase, mici reptile cu mişcări iuţi ca fulgerul, bacterii care nu aşteptau decît un contact întîmplător cu epiderma pentru a strecura în celulele acesteia morburi ucigătoare. Peisajul era luxuriant, impunător, dar atenţia exploratorului se concentra în special spre plantele cu miros dulceag, ameţitor, anesteziant şi spre cele carnivore, care, deşi profilate să captureze organisme minuscule, îl fascinau. Iar omul nu avea de ales. Undeva în urmă era duşmanul şi singura salvare posibilă era străbaterea junglei, teritoriu niciodată îndeajuns cunoscut pentru a putea să-l traverseze cu inimă uşoară, escapadă în cursul căreia, ştia bine, trebuia să-şi păstreze toate simţurile în alertă, renunţînd pentru cine ştie cîtă vreme la pace şi somn.

Erau culori cam tari pentru gustul singuraticului nostru, care nu cunoscuse altă vegetaţie decît cea din serele navei şi nu văzuse, pe planetele pe care poposise, decît plante „domestice”, cultivate de om. Pădurea luxuriantă avea pentru el un ce artificial, neverosimil, apăsat. Mai întoarse cîteva pagini. Fugarul se afla într-o încordată pîndă de noapte. Ţipetele păsărilor tropicale, ţîşnirea bruscă din cîte un tufiş a unei vieţuitoare ameninţate de cine ştie ce răpitor, cîte un ochi fosforescent clipind ca o părere, impresia de nestăpînit că la picioarele sale se tîrăsc fără zgomot reptile nevăzute îi biciuiau imaginaţia. Lumina lanternei sale, economisită cu grijă, nu-i servea la mare lucru. Iluminarea vegetaţiei superficiale nu făcea decît să înşele ochiul, să ascundă straturile de viaţă neştiută din umbră. Iar noaptea nu era decît la început.

Povestirea promitea să fie apăsătoare, de o încordare mai curînd fiziologică, nu apela nici o clipă la inteligenţă, nu te îmbia să participi, cel mult să împărtăşeşti sufocarea, neputinţa personajului o dată cu istovitoarea nevoie de a o depăşi, folosind resurse incontrolabile, într-o nelinişte continuă, istovitoare. Puţin atrăgător pentru o persoană rătăcind în spaţiul opac.

Nu avu nevoie nici măcar să strîmbe din nas, că pagina păli, textul fiind înlocuit pe dată printr-unul negru, turnat într-o literă geometrică, rece, subţire ca o lamă de cuţit. Era un roman detectiv, celebru odinioară, de care auzise, dar nu-l citise vreodată. Dincolo de puerilitatea mizei şi de brutalitatea mijloacelor folosite – asasinatul! –, autorul (autorii? maşinile de

compus literatură?) se pricepuse să întreţească un şir de necunoscute a căror importanţă greu de stabilit făcea deocamdată imposibilă identificarea vinovatului. Era un roman bazat pe una din schemele tradiţionale, aceea a suspectului universal. Fiecare personaj părea un posibil asasin, ceea ce transforma intriga rectilinie şi personajele unidimensionale într-o ţesătură densă. În faţa mulţimii de ipoteze, calculatorul detectivului se bloca sau dădea soluţii eronate. În mod voit, aceleaşi gesturi, aceleaşi acte puteau să aibă mai multe semnificaţii, ceea ce îneca soluţia într-o baie de posibilităţi.

Un alt asasinat veni să complice lucrurile. Un suspect cădea, alţii se adăugau, faptele trebuiau reconsiderate, o adevărată plăcere intelectuală pentru lectorul de altă dată, poate şi de astăzi pe Terra, dar pentru rătăcitorul singuratic omuciderea era o soluţie în asemenea măsură extremă încît această noţiune, care prin forţa lucrurilor nu-i era străină, îi repugna. Instruirea lui nu cuprinsese numai pagini idilice, ea nu ocolise anumite situaţii conflictuale grave, fără ieşire, dar nimic nu-l obliga să le rememoreze acum.

Umbra de refuz din gîndul său a fost recepţionată cu promptitudine. Textul negru se stinse lăsînd să apară un scris cursiv, liliachiu. Se întoarse la prima pagină. De astă dată romanul punea în mişcare personaje costumate multicolor, înarmate ca în urmă cu o mie de ani, purtînd pantaloni de mătase şi vorbind în ghicitori. Spiritual în gustul veacului cu pricina, stilul era contorsionat, fără să treacă dincolo de jocurile de cuvinte, acolo unde ar fi trebuit să se afle – şi poate se şi ascundeau – destinele şi conflictele. Plutea o permanentă jenă de a nu leza cititorul spunîndu-i ceva prea de-a dreptul, de a-i înfăţişa imagini în contradicţie cu frumosul aşa cum era el socotit în literatura arcadică. Ce-l va fi împins pe alcătuitorul selecţiei să includă în carte un asemenea text, compus cu mari eforturi, ca o sinteză a scrisului autorilor cu peruci pudrate? Dorinţă de a lărgi paleta modurilor stilistice puse la dispoziţia celor cîţiva fii ai Pămîntului care nu-l vor vedea niciodată, servindu-l de la distanţă, sau tentaţia de a o lua înaintea unei răsturnări a modelor, să le zicem literare, ca pe vremea domniei netulburate a literaturii scrise? Dacă o asemenea răsturnare a gusturilor s-a produs, ea nu a putut ajunge din urmă nava însingurată, mereu mai departe de sistemul solar.

De mult – adică de un minut, două – pagina se schimbase iarăşi. Într-o literă demodată, presărat cu greşeli de tipar intenţionate, imprimat cu inacurateţea unei gazete din veacul trecut, acum i se oferea o adevărată dare de seamă juridică, un „caz” în spiritul celor care zguduiseră presa pe

timpul străbunicilor. Intriga largă, tentaculară, îl introducea pe cititor în toate straturile sociale, radiografiindu-le din zbor, fără a insista ori a reveni, trecînd în galop de la un nod al vastei reţele conflictuale la altul, clădind o piramidă de fapte diverse unite coerent – ceea ce fusese o performanţă –, nu şi profund semnificativ, autorul (?) ferindu-se să „filosofeze", copleşindu-l pe cititor cu fapte al căror singur principiu coordonator era consecuţia. Formulările impersonale, amintindu-le pe cele ale proceselor verbale parlamentare ce mai puteau fi citite de istoricul interesat cu ajutorul dischetelor de specialitate, făceau întregul să respire un aer de adevăr, de „abia petrecut", care ajungea să-l cucerească pe lector. Acesta uita curînd propria realitate, atît de diferită, pentru a crede în cea evocată. Evenimentele microscopice alternau cu marile zguduiri, „ca în viaţă", fără să se insiste prea mult asupra vreuneia, relaţia dintre întîmplări stabilindu-se printr-o juxtapunere inteligentă, firească, realizată cu o discreţie care ştergea cu totul urmele autorului. O asemenea revărsare de concret avea destule motive să reziste, aflîndu-se destul de aproape de literatura jurnalistică vorbită, cea mai răspîndită în veacul zburătorului nostru, rareori afectată de ficţiune, aceasta niciodată recunoscută ca atare.

Tocmai cînd intrase mai profund în păienjenişul decupajului savant întocmit, de vreme ce urmele voinţei care o realizase nu se vedeau, un semnal bine cunoscut răsună uşor în urechea antrenată a zburătorului. Era ora turului obişnuit de control personal al funcţionării întregii aparaturi, ora lecturii obligatorii a indicaţiilor de pe cadranele aparatelor, a inspectării controlorilor automaţi, conform unei ordini şi unei practici a căror neştirbită respectare asigurase şi pînă în prezent mersul netulburat al navei sale. Singuraticul se ridică într-o clipă, reintroduse în containerul său volumul, promiţîndu-şi să revină de îndată ce lungul ciclu al obligaţiilor sale, anume întocmit pentru a-i da de lucru, avea să cunoască un răgaz nou. Între timp, volumul, reintegrat aparaturii sale de conservare şi înnoire, avea să-şi schimbe repertoriul, purtîndu-l în cine ştie ce zone ale imaginarului.

Desigur, vastul inventar al imprimărilor audio şi video ale navei nu suferea concurenţă, dar poate va mai simţi şi altă dată, ca în trecut, nevoia să ia în mînă un obiect atît de extravagant: o carte.